

ATATÜRK ve İLETİŞİM

Medya, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm

Editör
Özden TOPRAK

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7354-19-6

Kitap Adı

Atatürk ve İletişim Medya, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm

Editör

Özden TOPRAK

ORCID iD: 0000-0002-8133-2474

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

LAN004000

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ATATÜRK DİYOR Kİ

Basın, milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve irşatta, bir millete muhtaç olduğu fikrî gıdayı vermekte, hülâsa bir milletin hedefi saadet olan müşterek bir istikamette yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir. (1922) Basının umumî hayatta, siyasî hayatta ve Cumhuriyetin gelişme ve ilerlemelerinde haiz olduğu yüksek vazifeleri anmak isterim.

Basının tam ve geniş hürriyeti iyi kullanması ne derece nazık bir vaziyet olduğunu da beyana lüzum görmem. Her türlü kanunî kayıtlardan ziyade bir kalem sahibinin ilme, ihtiyaca ve kendi siyasî telâkkilerine olduğu kadar vatandaşların hukukuna ve memleketin her türlü hususî telâkkilerin üstünde olan, yüksek menfaatlerine de dikkat ve hürmet etmek manevî mecburiyeti, asıl bu mecburiyettir ki, umumi düzeni temin edebilir. Ancak, bu yolda yanılma ve kusur olsa bile bu kusuru düzeltecek tesirli vasıta, asla mâzide sanıldığı gibi basını kayıtlar altına alan rabitalar değildir. Bilâkis basın hürriyetinden doğacak mahzurların izale vasıtası da, yine bizzat basın hürriyetidir. (1924)

Basın hürriyetinden doğacak mahzurların izalesi bizzat basın hürriyeti ile kaim olduğuna dair Büyük Meclisin yol gösterici ve olgun sahasında tesbit edilen esaslar eğer Cumhuriyetin ruhu olan faziletten mahrum cüret erbabına, basın içinde eşkiyalık fırsatını verirse, eğer aldatıcı ve baştan çıkarıcıların fikir sahasında meş'um tesirleri, tarlasında çalışan masum vatandaşların kanlarını akıtmasına, yuvaların dağılmasına sebep olursa ve eğer en nihayet eşkiyalığın en zararlısına başvuran bu gibi baştan çıkarıcıların kanunların hususî müsaadelelerinden faydalanmak imkânını bulursa, Büyük Millet Meclisinin terbiye edici ve kahredici elinin müdahale ve tembih etmesi elbette zaruri olur.

Memlekette Cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlâkını taşıyan basını yine ancak Cumhuriyetin kendisi yetiştirir. Bir taraftan geçmiş devirler gazetelerinin ve müntesiplerinin ıslahı imkânsız olanları milletin nazarında belirirken öte taraftan Cumhuriyet basınının temiz ve feyizli sahası genişleyip yükselmektedir. Büyük ve necip milletimizin yeni çalışma ve medeniyet hayatını kolaylaştırıp teşvik edecek işte ancak bu zihniyetteki basın olacaktır. (1925)

Bir insan topluluğunun müşterek ve umumî hisleri ve fikirleri vardır. İnsan topluluklarının kıymetleri, medeniyet dereceleri, arzu ve temayülleri ancak bu umumî his ve fikirlerin ortaya çıkma ve belirtilme derecesiyle anlaşılır.

Bir insan topluluğunu sevk ve idare eden insanlar için, insan topluluklarının talihi üzerinde hüküm vermek mevkiinde bulunan dostlar veya düşmanlar için miyar, bu insan topluluğunun efkâr-ı umumîyesinden anlaşılan kabiliyet ve kıymettir. Binaenaleyh milletler, efkâr-ı umumîyesini cihana tanıtmak mecburiyetindedir. Bütün cihan efkâr-ı umumîyesini cihana tanıtmak mecburiyetindedir. Bütün cihan efkâr-ı umumîyesini tanımak ise hayatın gereklerinin tanzimi için şüphesiz lâzımdır. Bu hususta ise mevcut vasıtaların birincisi ve en mühimi basındır.

Önem ve yüceliği cihan medeniyetinde açıkça kendisi gösteren basına, hükümetimizin birinci derecede önem vermesi; bu hususta sarf edeceği mesaiyi, millete ifa ile mükellef olduğu hayırlı hizmetlerin baş tarafına koyması yüksek Meclisin kesinlikle isteyeceği hususlardandır. (1 Mart 1922)

Neşriyat, suistimallere mâni olur ve hükümet vasıtalarını, vazifelerini doğru yapmaya mecbur eder.

Aşağı insanların para ile yaptırdıkları basın mücadeleleri vardır. En adî yalanları yaymada basının kullanıldığı vakıadır. Basın ve fikir hürriyetinin maruz kaldığı başka tehlikeler de vardır. Basının ve hattâ fikir cemiyetlerinin millî hükümetin tesirinden kurtularak siyasî veya iktisadî gizli maksatlara alet olmasından korkulur.

Basının para ile satın alınabilmesi, uluslararası yüksek para âleminin basın üzerinde gizli tesiri veyahut sadece ecnebi devletlerin örtülü ödeneklerinin tesiri, işte bunların kamuoyunu aldatmaları ve yanıltmalarından bilhassa korkulur. Fakat hürriyetten çıkacak bu fenalıklar asla çaresiz değildir.

İlk zamanlarda bir kazanç işinden başka bir şey olmayan gazetecilik, içtimâî bir müessese haline gelebilir. Bundan başka, halkın fikrî ve siyasî terbiyesi de bir teminattır. Halk, müteaddit gazeteleri okumaya ve onları birbirleriyle kontrol etmeye alışır.

Bütün bunların üstünde her şeyin olması sayesinde hüsnüniyetin inkişaf edeceğini ve hayatî meseleler üzerinde hüsnüniyet sahibi insanların daima ekseriyet teşkil edeceklerini kabul etmek muvafık olur. Çünkü, her zaman dünyanın yarısını ve bir zaman dünyanın hepsini aldatmak mümkündür. Fakat, bütün dünyayı her zaman aldatmak mümkün değildir.

Efendiler, bir toplumun ortak ve genel duyguları, düşünceleri vardır. Toplumların değerleri, uygarlık dereceleri, istek ve eğilimleri ancak bu genel duygu ve düşüncelerin meydana gelmesi ve belirme derecesiyle anlaşılır. Bir toplumu

yöneten insanlar için, toplumun talihi üzerinde hüküm vermek durumunda bulunan dostlar veya düşmanlar için ölçü, bu toplumun kamuoyundan anlaşılan yetenek ve değeridir.

Öyleyse, milletler, kamuoyunu dünyaya tanıtmak zorundadırlar. Bütün dünya kamuoyunu dünyaya tanıtmak zorundadırlar.

Bütün dünya kamuoyunu tanımak ise, hayat nedenlerinin düzenlenmesi için kuşkusuz lâzımdır. Bu konudaki araçların birinci ve en önemlisi basınır. Basın, hiçbir sebeple baskı ve zorlamaya tabi tutulamaz.

Türk basını milletin gerçek sesinin ve isteminin belirdiği Cumhuriyet etrafında çelikten bir kale meydana getirecektir. Bir fikir kalesi, anlayış kalesi. Basından bunu beklemek, Cumhuriyetin hakkıdır. Bugün milletin içtenlikle birleşmiş ve dayanışmış bulunması zorunludur. Kamunun esenliği ve mutluluğu bundadır. Mücadele bitmemiştir. Bu gerçeği milletin kulağına, milletin vicdanına gereği gibi ulaştırmada basının görevi çok ve önemlidir. (Şubat 1924)

ÖNSÖZ

Atatürk ve İletişim, Milli Mücadele ve İletişim, Erken Cumhuriyet Dönemi ve İletişim konuları üzerine literatürümüzde çok fazla sayıda çalışma yoktur. Sınırlı sayıda çok nitelikli çalışmalar yapılırsa da bu konular üzerine daha fazla çalışılması gerektiği açıktır.

Mustafa Kemal Paşa, büyük bir cihan devletinin son dönemlerinde de olsa, en kurumsal yapısının eğitim kurumundan başarılarla mezun olmuş, büyük Osmanlı coğrafyasının dört bir yanında görev yapmış, ülkesinin dostlarını, düşmanlarını özellikle batı ülkelerini ve tüm dünyayı tanımış; geçmiş, hali bilip görerek gelişmeleri öngörecektir bir yetiyi kazanmış bilge bir lider kişiliktir.

Bu kişiliğinin yansıması olarak efkârı umumiyye (kamuoyu), matbuata (basın), meşruiyete her zaman büyük önem vermiştir. Arkasında halkın gücü, desteği olmayan hiçbir yapının kalıcı olmadığına inanmış, attığı her adımda da bu gücü ve desteği temin için çaba göstermiştir. Kamuoyunun desteği için de meşruiyet içinde kalmayı ve onları zamanında ve doğru olarak bilgilendirmeyi her zaman ilke edinmiştir.

Samsun'da attığı ilk adımdan itibaren meşruiyeti ve halkın katılımını çok önemseyen ve mücadelenin her aşamasında buna dikkat eden Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyetin ilanına ve vefatına kadar olan süreçte iletişim konularında göstermiş olduğu hassasiyet bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Ülkemizin alanlarında tanınan, çok kıymetli çalışmaları olan pek çok saygın akademisyenin katkı sağladığı bu çalışmada Erzurum Kongresi'nden, Milli Mücadele'nin ilk günlerinde Anadolu Ajansı'nın kuruluşuna, TBMM'nin açılışı sürecinde iletişim vasıtalarına verilen öneme, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra radyolu günlere ve Mustafa Kemal Atatürk'ün buna verdiği öneme, Karadeniz Vapuru ile ülke tanıtılması yoluna gidilmesine dair konular, Atatürk'ün siyasal iletişim anlayışı, sinema, sanat, resim ve müzik alanlarına verdiği önem gibi pek çok konu ele alınmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi çağdaş yönetim anlayışının gereklerini yaşamının her aşamasında uygulayagelmiş; kamuoyuna karşı aşırı bir sorumluluk hissi taşımış, bilginin gücüne inanmış bir devlet adamı olarak vatanın kurtuluşu için çıktığı yolda bu günkü anlamıyla siyasal iletişimin ve kamu diplomasisinin pek çok ögesini mücadelesine yansıtmıştır.

İletişim araçlarını çok iyi bir şekilde kullanmış; mücadelenin meşruiyeti bakımından faaliyetlerini İstanbul Hükümeti'ne telgrafla duyurmaya önem vermiş, telefon olan yerlerde de muhaberat için telefon kullanmıştır. Erzurum Kongresi de, Sivas Kongresi de, akabinde Büyük Millet Meclisi açıldığında tüm görüşmeler, konuşmalar tutanak altına alınmıştır. Bu o günün şartlarında çok zor bir iştir ama gereklidir. Düşünün ki, lise öğrencileri TBMM'nin ilk zabıt katipleri olarak görev yapmışlardır.

Sivas'tan itibaren gazeteler çıkartmış, İrade-i Milliye ile hem Kongre Kararları ülke ve dünyaya duyurulmuş, hem de mücadele konusunda aydınlatıcı bir yaklaşım sergilenmiştir. Ankara'ya gelişle birlikte Hakimiyet-i Milliye'yi yayına başlatmıştır. Milli Mücadele'yi destekleyecek gazetecileri, yazarları Ankara'ya getirtmiş, onlara önem ve değer vermiştir.

Bununla da yetinmemiş, açıklık, şeffaflık ilkesinin ve devlet düşüncesinin bir vazgeçilmezi olan resmi gazete çıkartmıştır. Bu dönemin resmi gazetesi, "Ceride-i Resmîye" adıyla İstiklal Savaşı'nı yürütmek üzere Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi tarafından 7/10/1920'de tesis edilmiştir. Halen Resmi Gazetelerin ilk sayfasında görülen bu tarih Resmi Gazete'nin kuruluş tarihi olup, 1 inci sayı kuruluşdan dört ay sonra, Meclis'in 263 sayılı Kararnamesi ile 7/2/1921 günü yayımlanmıştır. Gazetenin ismi 10/9/1923 tarihli 22 nci sayıda "Resmî Ceride" olarak, 17/12/1927 tarihli 763 üncü sayıda ise "T.C. Resmî Gazete" olarak değiştirilmiş ve bugüne kadar aynı isimle gelmiş ve halen bu isimle yayımlanmaya devam edilmektedir. Milli Mücadele'nin zorlu günlerinde Anadolu'da yaşanan gelişmelere dair haberlere mütareke basınının tavrı, İstanbul Hükümeti ve işgal güçleri tarafından yapılan sansür ve diğer engelleme çabaları, kara propagandalar Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu mecburi hale getirmiştir.

6 Nisan 1920'de yani Büyük Millet Meclisi'nin açılışından da önce Milli Mücadele'ye dair haberleri ülke içine ve dışına duyurmak için kurulan Anadolu Ajansı örneği bile Mustafa Kemal Paşa'nın kamuoyuna ve iletişime verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışını müteakip Milli Mücadele basınının desteklenmesi yolunda atılan adımlar ise dönemin TBMM zabıtlarından takip edilebilir. Bütçe dönemlerinde çok kısıtlı imkânlarla rağmen Anadolu Hükümeti'ne destek veren basına makine, kâğıt ve mürekkep temini için tahsisatlar yapıldığı, kamuoyu desteğinin Mücadelenin başarıya ulaşması için elzem olduğu düşüncesinin hakim olduğu yine bu dönemlerde Büyük Millet Meclisi çatısı altında yapılan konuşmalardan görülecektir.

Zaferin kazanılmasını takip eden yıllar Türk modernleşmesinin, çağdaşlaşmasının pek çok alanda kendisini hissettirdiği yıllardır. Tüm gelişmeler hızlı bir şekilde takip edilip, kaynak aktarılmakta ve mesafe kaydedilmektedir. Bunlar içinde kamuoyunu aydınlatma, bilgilendirme bölümü büyük bir önem ve değer taşımaktadır. Radyonun kullanımı, sanat ve sinemanın hayatımızda yer alması, müzik konusunda kaydedilen mesafeler çok önemli ve değerlidir.

Kısacası, siyasal iletişim becerileri, kamu diplomasisi konusunda tüm devlet adamlarının ve kuşkusuz hepimizin Mustafa Kemal Atatürk'ten öğreneceğimiz çok şey var...

Keza, Cumhuriyetimizin kurucusu, büyük önder Mustafa Kemal Atatürk ve iletişim konusunda bir çalışma gerçekleştirmek öncelikle iletişim akademisyenleri ve Cumhuriyet tarihçileri açısından zorunlu bir görev ve borç ifası olarak kabullenilmelidir. Bu çalışma ile değerli editör ve yazarlar önemli bir girişim içine girmişlerdir. Çok değerli bölümler kaleme almışlardır. Emeği geçen tüm meslektaşlarımı kutluyorum, hepsine teşekkür ediyorum.

Umuyor ve diliyorum ki, yararlı olur.

Prof. Dr. Zakir AVŞAR

TEŞEKKÜR

Bu eserin geliştirilmesi konusunda değerli fikirlerini paylaşmış çalışmamızı bir üst noktaya taşıyan birbirinden değerli hakem hocalarımıza minnettırız.

Çalışmada katkıları bulunan Prof. Dr. Zakir Avşar, Prof. Dr. Veysel Eren, Prof. Dr. Sedat Cereci, Prof. Dr. Suat Gezgin, Prof. Dr. Melda Cinman Şimşek, Prof. Dr. Nazife Güngör, Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu, Prof. Dr. Nüket Güz, Prof. Dr. Aslı Yapar Gönenç, Prof. Dr. Ebru Özgen, Prof. Dr. Volkan Ekin, Prof. Dr. Özkan Ertürk, Doç. Dr. İlker Özdemir, Doç. Dr. Lokman Zor, Doç. Dr. Olcay Özkaya Duman, Dr. Öğretim Üyesi Aziz Tamer Güler, Dr. Öğretim Üyesi Burak Karabulut, Dr. Öğretim Üyesi İpek Okkay, Dr. Öğretim Üyesi Ramazan Topdemir, Dr. İbrahim Pazan, Dr. Araştırma Görevlisi Nil Çokluk, Mehmet Gürsoy, Hatice Ecem Tiyekli ve Mehmet Pekmezci'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Desteğini, sabrını, ilgisini, bilgi ve birikimini hiçbir zaman benden esirgemeyen; her koşulda yanımda olan ailemin kıymetli mensuplarına çok teşekkür ederim. Hukuk danışmanlığını bütün çalışmalarımnda sonsuz özveri ile gerçekleştiren kardeşim Avukat Musa Toprak'a, bütün eserlerimde çeviri ve redaksiyon konusunda emeğini esirgemeyen, beni sabırla dinleyen kardeşim Özgür Toprak'a müteşekkirim.

Çalışmamızın olgunlaşma evresinde hastalıkla mücadele ederken desteğini hep hissettiğim kıymetli dostum, hakem heyetimizden merhum Dr. Öğretim Üyesi Zafer Özdemir'in aziz hatırasını saygıyla yad ediyorum. Ruhu şad olsun.

Hayatımın ilk günlerinden itibaren Atatürk Sevgisini en derin hislerle yaşayan ve yaşatan annem Ressam Saliha Toprak ve babam Avukat Ali Rıza Toprak'a sonsuz sevgi, saygı ve minnetle bu eseri ithaf ediyorum.

Dr. Özden TOPRAK

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Özden TOPRAK

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Sinema Anabilim Dalı Başkanı
ORCID iD: 0000-0002-8133-2474

Yazarlar

Prof. Dr. Zakir AVŞAR

Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo,
Televizyon ve Sinema Bölümü
ORCID iD: 0000-0002-1427-127X

Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

Başkent Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Radyo, Televizyon ve
Sinema Programı
ORCID iD: 0000-0001-9895-5830

Öğr. Gör. Hacı Mehmet DURANOĞLU

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.
İ. Uzunyol MYO, Görsel, İşitsel
Teknikler ve Medya Yapımcılığı
Bölümü
ORCID iD: 0000-0003-2370-146X

Dr. Öğr. Üyesi Gülden ÖZKAN

Kocaeli Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Bölümü
ORCID iD: 0000-00002-0485-7015

Dr. Öğr. Üyesi. Lale Şıvgın DÜNDAR

Başkent Üniversitesi İletişim
Fakültesi Radyo, Televizyon ve
Sinema Programı
ORCID iD: 0000-0002-1436-4951

Dr. Öğr. Üyesi Nejla POLAT

Üsküdar Üniversitesi İletişim
Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Bölümü
ORCID iD: 0000-0001-9764-1901

Dr. Öğr. Üyesi Aziz Tamer GÜLER

İstanbul Ayvansaray Üniversitesi
İİSBF Yeni Medya ve İletişim
Programı
ORCID iD: 0000 0001 7839 882X

Dr. Öğr. Üyesi Erhan TEKİN

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Antakya Devlet Konservatuarı Türk
Müziği Bölümü
ORCID iD: 0000 0002 9823 6040

Doç. Dr. İhsan KARLI

Kocaeli Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
ORCID iD: 0000-0002-3099-4865

Dr. Öğr. Üyesi Hale YAYLALI

Üsküdar Üniversitesi İletişim
Fakültesi Radyo Televizyon Bölümü
ORCID iD: 0000-0001-5460

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Siyasal İletişim ve Atatürk.....	1
	<i>Dr. Öğr. Üyesi Nejla POLAT</i>	
Bölüm 2	Erzurum Kongresi Açış Konuşması Işığında Mustafa Kemal Paşa'nın İzlediği Siyasal İletişim Süreci	39
	<i>Prof. Dr. Zakir AVŞAR</i>	
Bölüm 3	Atatürk, Anadolu Ajansı ve Kamuoyu	61
	<i>Dr. Öğr. Üyesi. Lale Şıvgın DÜNDAR</i>	
Bölüm 4	Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılış Sürecinde Mustafa Kemal ve Telgrafla İletişim.....	85
	<i>Doç. Dr. İhsan KARLI</i>	
	<i>Öğr. Gör. Hacı Mehmet DURANOĞLU</i>	
Bölüm 5	Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Kitle İletişim Projesi Olarak Radyonun Kuruluşu, İlk Yılları ve Atatürk	109
	<i>Dr. Öğr. Üyesi Hale YAYLALI</i>	
Bölüm 6	Atatürk'ün Ulusal Sanat ve Sinema Anlayışı	129
	<i>Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN</i>	
Bölüm 7	İletişim ve Propaganda Bağlamında Atatürk ve Müzik....	155
	<i>Dr. Öğr. Üyesi Erhan TEKİN</i>	
Bölüm 8	Atatürk ve Retorik Atatürk'ün Deyişlerinde Üslup ve Kavram Seçimi	185
	<i>Dr. Öğr. Üyesi Aziz Tamer GÜLER</i>	

**Bölüm 9 Erken Dönem Kamu Diplomasi ve Halkla İlişkiler
Örneği Olarak Seyyar Sergi Karadeniz Vapuru..... 199**

Dr. Öğr. Üyesi Gülden ÖZKAN